

Stavba souvětí

- poměry mezi souřadně spojenými větami
 - slučovací (např. spojky *a, i, ani*)
 - stupňovací (např. spojky *dokonce, ba i*)
 - odporovací (např. spojky *ale, přesto, avšak*)
 - vylučovací (např. spojky *nebo, anebo*)
 - důvodový (např. spojky *neboť, totiž, vždyť, přece*)
 - důsledkový (např. spojky *proto, tedy, tudíž*)
- věta dvojčlenná = má podmět a přísudek *Máme hodně úkolů.*
- věta jednočlenná = má pouze přísudek, nemá podmět *Prší. Je mi smutno.*
- větný ekvivalent = nemá ani podmět, ani přísudek *Nevstupovat!*
 - druhy vedlejších vět
 - * podmětná *Kdo, co?*
 - * přísudková *Jaký byl/nebyl podmět?*
 - * předmětná *pádové otázky kromě 1. a 5. pádu*
 - * přívlastková *Jaký, který, čím?*
 - * doplňková *V jaké situaci?*
 - * příslovečná
 - místní *Kde?*
 - časová *Kdy?*
 - způsobová *Jak?*
 - měrová *Do jaké míry*
 - příčinná *Proč?*
 - účelová *Za jakým účelem?*
 - podmínková *Za jakých podmínek?*
 - přípustková *I přes co?*
- souvětí souřadné = spojení minimálně dvou vět hlavních
- souvětí podřadné = spojení věty hlavní jednou nebo více větami vedlejšími

Větné členy

- základní
 - podmět: vyjádřený, nevyjádřený a všeobecný; holý, rozvitý a několikanásobný
 - přísudek: slovesný jednoduchý (tvořen jedním slovesem v určité osobě), slovesný složený (tvořen způsobovým nebo fázovým slovesem a infinitivem); jmenný se sponou; jmenný beze spony; cito-slovečný
- rozvíjející

- přívlstek: shodný (shoduje se s podstatným jménem v pádě, čísle a rodě), neshodný (neshoduje se s podstatným jménem v pádě, čísle a rodě); volný (nezuzuje význam řídícího podstatného jména, jen doplňuje, odděluje se čárkou), těsný (zuzuje význam řídícího podstatného jména, neodděluje se čárkou), přístavek (základem je podstatné jméno nebo zájmeno, odděluje se čárkou z obou stran, pokud ale vyjadřuje funkci / titul / zaměstnání, čárkou se neodděluje); několikanásobný (několik přívlstků, jejich pořadí lze měnit, jsou odděleny čárkou nebo souřadící spojkou), postupně rozvíjející (pořadí členů není možné měnit, neoddělují se čárkou)
- předmět
- příslovečné určení: místa, času, způsobu, míry, příčiny, účelu, podmínky, přípustky
- doplněk: závisí na dvou členech – na slovesu a jméně

Slovotvorný a morfematický rozbor

- **morfematický rozbor** = rozklad na základní jednotky - *morfémy*
- druhy morfémů
 1. kořen - základní významová část slova *les ve slově lesník*
 2. předpona - část před kořenem, mění nebo rozšiřuje význam slova *vy- ve slově vysat*
 3. přípona - část za kořenem, může měnit slovní druh a význam *-ečí ve slově prasečí*
 4. koncovka - ohýbací část slova, nese mluvnické informace *-a ve slově žena*
- kmen = slovo, ke kterému se přidává koncovka (např. městsk- v městský)
- slovní čeleď = množina slov se stejným kořenem
- postup při morfematickém rozboru
 1. hledání kořene (hledáme co nejvíc slov ze stejné slovní čeledě a hledáme společné hlásky)
 2. grafické oddělení morfémů oddělení, případné označení nulové koncovky prvního pádu (např. u slova pán přepíšeme na konec ∅)
- příklad morfematického rozboru: představitelka = před- (předpona) stav (kořen) -itel (slovotvorná přípona) -k (přechylovací přípona - tvoří ženský rod) -a (koncovka prvního pádu jednotného čísla)
- **slovotvorný rozbor** = analýza jak vzniklo slovo
- formant
 - = útvar, pomocí kterého se může tvořit nové slovo ze slova základového popř. z kořene
 - formant může být předložka (pa-kůň), přípona (koň-sk(ý)), koncovka, zvrtné sloveso (vrátit se), spojovací samohláska při skládání (zvěřokruh)
- slovotvorný základ
 - = část slova, ke kterému bylo něco přidáno a tím byl změněn význam
 - může být kořen (např. les v lesník), základové slovo (prales v pralesní, sazen v sazenice), předložkové spojení (např. na břehu v nábrežní nebo před městem v předměstský)
- postup slovotvorného rozboru
 - Nalezení základového slova (např. uvážit v úvaha, ztěžknout v ztěžkl)
 - Nalezení slovotvorného základu (např. úvah- v úvaha, ztěžk- v ztěžkl)
 - Zkoumání formantu (např. koncovka -a, prodloužení předponové samohlásky u- a změna hlásek h-ž v úvaha a koncovka -l v ztěžkl)

Pravopis

cvičení odhalte chyby, s/z

malá a velká písmena – prakticky – jaká jsou pravidla vysvětlit

jakoby x jako by: jakoby se dá nahradit jen jako, např. byl jakoby zmatený, když měním osobu z jako by bude jako bych

duál a duálové koncovky (očima, rukama, nohama, oběma dvěma...) – co to je

Slovní druhy

Zájmena

- druhy zájmen

1. osobní = zastupují osoby nebo věci	<i>já, ty, on, oni, mě, mu</i>
2. přivlastňovací = vyjadřují, komu co patří	<i>moje, tvoje, náš, jejich</i>
3. ukazovací = ukazují na osoby a věci	<i>ten, ta, tamten, onen, týž</i>
4. tázací zájmena = slouží k tázání	<i>kdo, co, jaký, který, čím</i>
5. vztažná zájmena = zavádějí vedlejší věty a odkazují na něco předchozího	<i>kdo, co, jaký, který, čím</i>
6. neurčitá zájmena = odkazují na neurčitou osobu nebo věc	<i>někdo, něco, kdosi, cosi</i>
7. záporná zájmena = vyjadřují zápor	<i>nikdo, nic, nicí</i>
8. vyjadřují, že se děj vrátil ke svému původci	<i>se, si</i>

Číslovky

- druhy číslovek

1. základní - vyjadřují počet	<i>jeden, dva, čtyři, padesát</i>
2. řadové - vyjadřují pořadí	<i>první, třetí, sedmnáctý</i>
3. druhové - vyjadřují počet skupin či druhů	<i>dvoje, čtvery</i>
4. násobné - vyjadřují násobek	<i>jednou, pětkrát, stokrát</i>
5. neurčité číslovky - opak určitých číslovek (1.-4.), neurčují přesné množství	<i>mnoho, málo, několikero, mnohokrát</i>

předložky

- vlastní - můžou být jen předložky *k, s, u*
- nevlastní - můžou být i jiné slovní druhy *během, kolem*
- nepůvodní - vznikají z jiných slovních druhů, ale tvoří vlastní slovní celek *s ohledem na, s přihlédnutím k, za účelem, pro potřeby*

Mluvnické kategorie

Podstatná jména

- pád (casus) - určuje syntaktickou funkci podstatného jména ve větě
- číslo (numerus) - singulár x plurál
- rod (genus) - střední, ženský, mužský životný, mužský neživotný
- vzor (deklinace) - určuje způsob skloňování

Přídavná jména

- pád - shodné s podstatným jménem, ke kterému se váže
- číslo - shodné s podstatným jménem, ke kterému se váže
- rod - shodné s podstatným jménem, ke kterému se váže
- stupeň (komparace) - míra vlastnosti (pozitiv - chytrý, komparativ - chytřejší, superlativ - nejchytřejší)
- druh - tvrdý (různé tvary pro různé rody, skloňuje se podle vzoru mladý), měkký (stejně tvary pro různé rody, vzor jarní), přivlastňovací (vyjadřují vztah komu něco patří, vzor otcův a matčin)

Zájmena a číslovky

- zájmena číslovky mají pád, rod a číslo, který funguje stejně jako u podstatných a přídavných jmen
- některá zájmena mají osobu (1. osoba - já, my můj, 2. osoba - ty, vy, tvůj, 3. osoba - on, ona, jeho, jejich)
- některé číslovky se stupňují (málo - méně - nejméně, mnoho - více - nejvíce)

Slovesa

- osoba - určuje kdo vykonává děj (1. osoba - píšu, 2. osoba - píšete, 3. osoba - píše)
- číslo - určuje počet činitelů (singulár - dělá, plurál - děláme)
- čas - přítomný (čtu), minulý (četl jsem), budoucí (budu číst)
- způsob - oznamovací (on jde), rozkazovací (jdi), podmiňovací (šel bych)
- rod - rozlišuje, jestli podmět vykonává děj, nebo ho přijímá: činný (Petr napsal dopis), trpný (dopis byl napsán Petrem)
- vid - určuje zda je děj ukončený nebo neukončený: dokonavý (napsat, přečíst), nedokonavý (psát, číst)
- třída a vzor - není mluvnická kategorie, ale podle tříd se slovesa časují

Stupňování

- přídavná jména označující vlastnosti (velký, malý, dobrý) se dají stupňovat ve třech stupních
 - první stupeň (pozitiv) je základní tvar přídavného jména
 - druhý stupeň (komparativ) se tvoří příponou -ší, -ejší nebo -í či změnou v kmeni, používá se při porovnávání dvou jevů
 - třetí stupeň (superlativ) se tvoří předponou nej-, používá se při vyjádření dominance dané vlastnosti
- příslovce vyjadřující způsob a míru se dají stupňovat do stejných stupňů jako přídavná jména (např. hezky - hezčeji - nejhezčeji)
- některé číslovky se dají také stupňovat (málo - méně - nejméně, mnoho - více - nejvíce)

Slovotvorba a obohacování slovní zásoby

- slova se třídí z hlediska slovotvorného na
 1. neutvořená - postrádající slovotvorný prostředek *ty, k, s, pst*
 2. utvořená kořenná - připnutí formantu (viz. slovotvorný rozbor) ke kořenu *vodka, těžký, koupit*
 3. utvořená nekořenná - vytvořená z jiného slova (odvozením, skládáním, zkracováním) *prales, zeměkoule, Čedok*
- **odvozování** = tvorba slov na základě připojení formantu *kovář→kovárna*
- **skládání** = tvoření složeného slova z více základových slov *noc + leh→nocleh*
 - složené slovo není slovo vzniklé z předložkového slovního spojení
 - hybridní slovo je slovo vzniklé z cizího a českého slova *elektrospotřebič*
- **zkracování**
 - = zkrácení základového slova *internát→intr*
 - = spojení několika částí základových slov *motorový velociped→moped*
 - = vznik z původní zkratky *IKEM ze zkratky Institut klinické a experimentální medicíny*
- zkratková slova = slova vytvořená zkracováním, liší se od zkratek (USA, FSS), která nemají charakter slov
- obohacování spisovné slovní zásoby může být pomocí
 1. tvorbou nových slov (viz. výše)
 2. přejímáním z cizích jazyků *trénink, parfém, libreto*
 3. přejímání z nespisovných vrstev češtiny *holka, mobil, mail*
 4. změna významů existujících slov *pero, oko*
- přejímání z cizích jazyků
 - kalk = doslovný překlad z cizího jazyka *skyscraper→mrakodrap*
 - přejímáme především z jazyků nám blízkým a pro nás kulturně relevantním (dříve němčina, latina, za první republiky francouzština, za socialismu ruština a nyní angličtina)
- změna významu
 1. rozšíření významu (generalizace) *pero: ptačí brk→psací náčinní*
 2. zúžení významu (specializace) *dojít: obecně přijít→dojít pěšky*
 3. přenesení významu (metafora): na základě podobnosti *oko: oko sítě, oko polévky*
 4. změna citového zabarvení
 - a) pozitivní posun (meliorace) *pán: vlastník otroků→zdvořilé oslovení*
 - b) negativní posun (pejorace) *holota: chudý člověk→hanlivě "lůza"*

Interpunkční znaménka a jejich funkce

1. čárka (,)

- oddělují několikanásobné větné členy navzájem; jednotlivé věty v souvětí navzájem a některé polovětné konstrukce (těsný přívlastek); volně připojené větné členy (oslovení, citoslovce, vsuvky)
- věty závislé se oddělují od vět řídících
- věty spojené souřadně se oddělují buď čárkou nebo souřadící spojkou a, i, nebo, ani
- věty spojené jiným poměrem než souřadícím se oddělují čárkou
- vložená věta vedlejší a větná vsuvka musejí být odděleny čárkami z obou stran

2. středník (;)

- odděluje relativně samostatné významové celky uvnitř vět a souvětí; výčtové položky, uvnitř nichž je ještě třeba psát jiná interpunkční znaménka, či spojku; výčtové položky na různých řádcích

3. dvojtečka (:)

- uvozuje přímou řeč; uvozuje příklad, výčet či vysvětlení předchozího textu
- po dvojtečce píšeme velké písmeno v případě přímé řeči nebo pokud část textu, kterou uvozuje má v sobě alespoň dvě samostatné věty oddělené tečkou

4. uvozovky („ ”)

- uvozují přímou řeč, citát nebo ironické vyjádření

5. pomlčka (–)

- označuje nedokončenou výpověď, dramatickou pauzu, vysvětlení předchozího tvrzení, heslo, přímou řeč (místo uvozovek)

6. tři tečky (...)

- označují přerývavou, vzrušenou mluvu; nedokončenou výpověď; vynechání části citovaného textu; neúplnost výčtu

7. závorky (())

- označují vsuvky, volně připojený větný člen, doplnění slova potřebného pro pochopení citátu či parafráze, autorství výroku

8. lomítko (/)

- označuje alternativu, pouze v publicistickém stylu

větná kondenzace

větná kondenzace: “s ohledem na zastavení činnosti”, je to v administrativním, odborném stylu, často spojeno s nepůvodními předložkami, nahromadění především podstatných jmen, místo vedlejší věty, často ve druhém pádě, často podstatná jména, která jsou původně slovesa

Útvary národního jazyka

- spisovná podoba národního jazyka
 1. neutrální - uplatňující se v běžných a oficiálních komunikacích *stůl, chodit, proč*
 2. hovorové - v ne příliš oficiálních situacích *Pražák, mlíko, dneska, nákladník*
 3. knižní - méně časté v mluveném projevu, hlavně ve vysoce oficiálním psaném projevu *leč, neřkuli, bol*
 4. archaické - výrazy, které v současném jazyce silně zastarávají *oř, jedvaže*
- nespisovné útvary jazyka
 1. nářečí - jazykové útvary na určitých územích *vakno, žaba, slepica*
 2. slang - jazykové útvary určitých povolání či zájmových skupin *exnout, zemák, kule*
 3. argot (hantýrka) - jazykové útvary skupin na okraji společnosti *čórnout, fízl*

Hláskosloví

- **fonetika** se zabývá hláskami z hlediska artikulačního a akustického, zkoumá stavbu a činnost mluvidel a místo a způsob artikulace
- **fonologie** se zabývá využitím zvukových jednotek. Zkoumá **fonémy**, které jsou schopny v daném jazyce vytvářet význam slov
- **ortofonie** vymezuje zásady správného vyslovování hlásek
- **ortoepie** stanovuje pravidla spisovné výslovnosti hlásek
- základní terminologie hláskosloví
 1. mluvidla = orgány vytvářející artikulovanou řeč (dýchací, hlasové, artikulační)
 2. sluchové ústrojí = lidské ucho
 3. hláska = základní stavební prvek artikulované řeči, dělí se na
 - a) samohlásku (vokál) = hláska, při které se netvoří překážka vydechovacího proudu
 - b) souhlásku (konsonant) = hláska, při které se tvoří překážka vydechovacímu proudu, její základ je šum
 4. dvojhlaska = spojení dvou samohlásek v jedné slabice, jediná domácí samohláska je **ou**, v přejatých slovech i **au**, ojediněle i **eu** (euro)
 5. slabika = artikulační minimum, nejmenší jednotka řeči, kterou skutečně vyslovujeme. Slabiku mohou utvořit: samohláska, souhláska, dvojhlaska nebo slabikotvorná souhláska (**l**, **r**, zřídka **m** a ojediněle **s**, **š**)
 6. foném
 - = hláska se schopností měnit význam slova (např. p a š ve slově pila - šila)
 - někdy mají fonémy více hlásek (např. n se vyslovuje jinak ve slove Hana a Hanka), zatímco v němčině se jedná o dva samostatné fonémy (sinnen - singen)
 - některé fonémy mají znělou a neznělou variantu (ř, c, č)
- fonetická transkripce = transkripce slov podle mezinárodně dohodnutého systému hlásek (IPA). Např. přepis pěšec na [pješec] nebo vztah na [fstach]
- samohlásky dělíme podle místa artikulace (vepředu / vzadu, vysoko / nízko) a délky (krátké / dlouhé)

Párové	neznělé znělé	p b	t d	ť d'	k g	f v	s z	š ž	ch h	c dz	č dž
Nepárové	znělé	m	n	ň	l	r	j				

Tabulka 0.1: tabulka souhlásek podle znělosti a neznělosti se zvýrazněním párových souhlásek

- souhlásky jsou buď znělé nebo neznělé, některé mají svoji znělou resp. neznělou dvojici dle tabulky
- **spodoba hlásek** (asimilace) je přizpůsobení výslovnosti hlásky, aby se aritkulovali podobně. Týká se to pouze párových souhlásek, ty se poté mění na svoji druhou variantu.
 - Znělá + Neznělá *rightarrow* Znělá + Znělá *ať dá [ad' dá]*
 - Neznělá + Znělá *rightarrow* Neznělá + Neznělá *pod kopcem [pot kopcem]*
 - Neznělá + Nepárová *rightarrow* Znělá + Nepárová *ať je [ad' je]*
- neutralizace protikladu znělosti hlásek před pauzou (třeba koncem věty), znělá souhláska se mění na neznělou např. To je had. [hat]

Univerbizace a multiverbizace

- **univerbizace** je proces, kdy se ze sousloví stane jedno slovo *jízdní kolo → kolo, tělesná výchova → tělocvik*
- univerbáty jsou úspornější a lépe se přizpůsobují gramatice, užívají se v běžné i profesionální mluvě, některé mají hovorový charakter (vysoká škola → vejška)
- **multiverbizace** je typ sousloví utvořen z jediného slova *měřit → provést měření*
- multiverbáty se užívají v publicistickém a administrativním stylu k dosažení větší přesnosti a jednodušeji se rozvíjí slovní spojení (tříkrát popravil → vykonal tři popravky)

Lexikologie

- **pojmenování** = přiřazení k určitému jevu, předmětu, vlastnosti (i abstraktnímu) tzv. jazykový výraz - v mluveném projevu hláskový, v psaném grafický
- způsoby pojmenování
 1. slovo = základní jednotka slovní zásoby, je znak, který pojmenovává určitý předmět, jev, děj, vlastnost nebo vztah mezi jednotkami slovní zásoby (např. předkložky)
 2. složené pojmenování = volné spojení slov, která spolu mají pojmenovávací funkci, avšak si zachovávají plně věcný význam (např. tropická květina, čestné slovo)
 3. sousloví je spojení více slov k označení jiného pojmu, jednotlivá slova nemají též význam samotná jako v sousloví (např. kyselina solná, ústřední topení)
 4. frazém (idiom) = ustálení spojení dvou a více slov k označení jednoho pojmu (např. na vlastní kůži, z bláta do louže)

jednoduché x složené pojmenování, sousloví, historismy, archaismy, slova přejatá, expresivní výrazy, deminutiva = zdrobněliny, ...

práce s citacemi

- citace je přesné převzetí části cizího textu (nebo odkazu na něj)
- buď je přímá (v uvozovkách) nebo nepřímá (parafráze)
- citace je nutné uvést v bibliografii např. podle normy ČSN ISO 690 (převážně na konci), pomůcka citace.com

druhy tázacích vět

- zjišťovací otázky = cíl získat odpověď ano nebo ne *Půjdeš do kina?*
- doplňovací otázky = cíl získat konkrétní informaci *Kde bydlíš?*
- vylučovací otázky = nabízejí výběr mezi dvěma nebo více možnostmi *Dáš si kávu nebo čaj?*
- řečnické otázky = otázky, na které tazatel nečeká odpověď *Kdo by to čekal?*

typografie

použití kurzívy, tučného písma, podtrhávání, souvisí s publicistikou, velikost písma

Automatizace a aktualizace

- **automatizace** = slovní výraz ztrácí svou původní výraznost, stává se "jazykovou rutinou" *Přeji hezký den*
- **aktualizace** = výraz je použit nově originálně, aby upoutal pozornost *šel domů→odplazil se do svého brlohu*
- využívá se v publicistice a beletrii

enumerace

enumerace (výčty) - proč to autoři někdy používají

druhy vět

druhy vět podle postoje mluvčího: oznamovací, tázací, zvolací, rozkazovací

př spřežky

přísluvné spřežky: spojení předložky a něčeho: dohromady x do hromady, skočil do hromady sena x skočili dohromady, na shledanou není spřežka!!!

anakolut, zeugma, kontaminace, atrakce